

24.25x24.51	1/2	52 עמוד	גלריה - הארץ	12/12/2025	96233637-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

דרישת שלום מהאינתיפאדה הראשונה :

דרישת שלום מהאינתיפאדה הראשונה

ב"1936" אורן קסלר מספר את סיפורו של המרד הערבי הגדול כרגע המכונן של הסכסוך, אבל מציג תמונה חלקית בלבד

עיון

תום שגב

מיים אחדים אחרי מלחמת ששת הימים ניסה דוד בן-גוריון להשיג בטלפון את מוסא אל-עלמי, אחד מראשי הציבור הפלסטינים ששהה אז בלונדון. קו הטלפון היה משובש: "הוא לא שמע אותי אם כי אני שמעתי אותו", כתב בן-גוריון ביומנו: "אחר כך הוטב קצת והוא שמע אותי, אך אני לא שמעתי אותו." זה סיפור ידוע; חוקרי הסכסוך משתמשים בו לא אחת להמחשת קשיי ההידברות בין הישראלים לפלסטינים. גם אורן קסלר עושה זאת. ספרו "1936: המרד הגדול ושוורשי הסכסוך במורח התיכון", שהתפרסם באנגלית ב-2023 ותורגם לכמה שפות, מבוסס בין היתר על חומר שלא פורסם עד כה בעברית.

קסלר, עיתונאי המתגורר בתל אביב ובניו יורק, מגדיר את סגנונו כ"היסטוריה נרטיבית", ובניגוד לרוב ההיסטוריונים האקדמיים הוא בונה את הסיפור סביב דמויותיהם של כמה אישים בולטים, רובם בצד הערבי של הסכסוך. הנטייה להתעמק בדמויות קונקרטריות יכולה להרבות עניין וקוראיים, אבל במקרה של קסלר היא נאה לעיתים ללא שיקול דעת הנדרש בחלקה על חשבון מידע וניתוח הנדרשים להכנה. התוצאה היא ספר רהוט אך לא ממצה, שנכתב במקור לקוראים שאינם יודעים הרבה על ישראל. בעברית זה לא פעם מעצבן.

המרד הערבי הגדול היה "האינתיפאדה הראשונה", קסלר מצטט לק

סיקון ערבי; קו ישר מוביל לדבריו מאז ועד למתקפת חמאס ב-7 באוקטובר. זו היתה דרמה לאומית שנמשכה יותר משלוש שנים (1936-1939) ונועדה לחסל את תמיכת בריטניה במפעל הציוני. המחיר היה גבוה: בין 5,000 ל-8,000 הרוגים ערבים, כ-500 יהודים וכ-250 בריטים. והיו גם עשרות אלפי פצועים.

ספרים עורך: עדי ערמון סגנית עורך: מאיה בקר מפיקה: מאיה קורוב עורכת נרפית: אלה סיד

המרד הערבי באיור מ-1936. מי גירש את הבריטים? צילום: API/Gamma-Rapho via Getty Images

בין מנהיגיהן של "שש הכנופיות הח"כ" מושות הגדולות בארץ". מי היו "הכ"כ" נופיות? איך התארגנו והיכן? מי מימן אותן? ובעיקר, מי היו הלוחמים ששירתו בהן ומדוע התגייסו או גויסו? קסלר ממקם את המרד בסבך הס"כסוכים והמריבות שפילגו את החב"רה הערבית; לולא קידמו הבריטים את המופתי חאג' אמין אל-חוסייני, "סביר שהיה נשכח מן ההיסטוריה", הוא כותב. אך התנגדות הערבים לציונות מלווה אותה מראשיתה, כפי שא"חד מראשי הציבור הערבי בירושלים, ראש העיר לשעבר יוסף אל-ח'אלדי, כבר כתב לתיאודור הרצל עצמו, כמעט 40 שנה לפני המרד הערבי. מכתב זה, השמור כיום בארכיון הציוני, אינו מוכר לישראלים רבים, וקסלר אינו מזכיר אותו. הוא גם אינו נותן ביטוי מספיק לתמורה הגדולה שחלה בארץ בעקבות הכיבוש הבריטי, בעיקר לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה: מספר היהודים שהתיישבו בארץ בשלוש השנים שקדמו לפרוץ המרד כמעט הכפיל את מספרם הכולל. ככל שהתרבו – גברה איבת הערבים.

את הקשר בין עליית הנאצים לשלטון ובין הנעשה בארץ קסלר רוקם בצורת צירופים היסטוריים, לא תמיד מועילים. העלייה לרכס חניתה הח"לה "ימים ספורים לאחר שהיטלר צעד לתוך וינה". הדו"ח של ועדת וודהד שבחנה את תוכנית החלוקה הבריטית פורסם "30 דקות" לאחר שמת מפצעו הדיפלומט הגרמני שנורה בפריז בידי צעיר יהודי, ומותו הביא לאירועי הדמים וההרס של ליל הבדולח בגרמניה. בהקדמה לספר קסלר מודה לשניים מחבריו שתרמו לו מידיעותיהם בערבית. לא ברור באיזו מידה הוא שולט בשפה זו; הוא מסתמך בעיקר על מקורות בשפה האנגלית. זה מסביר אולי את החלטתו להעמיד במרכז הספר שני אנשי ציבור ערבים שהטיעו את עצמם בתרבות האימפריה הבריטית וערכיה, שניהם בוגרי אוני

ברסיטת קיימברידג': ג'ורג' אנטוניוס ומוסא אל-עלמי – שניהם אנשים מרתקים, אך לא באמת מייצגים או חשובים.

אנטוניוס, קסלר כותב, היה "הערבי המוכשר ביותר בפלשתינה ואולי המוטרף ביותר בנפשו". הוא חיבר ספר שנחשב עד היום לאבן היסוד של המודעות הלאומית הפלסטינית; מעת לעת היה מעורב במגעים מדיניים לרבות שיחות עם דוד בן-גוריון. בניגוד לבן-גוריון ייצג בעיקר את עצמו. אל-עלמי היה

וליתר דיוק גרמו להם לגרש את עצמם. ראשיתו של המרד בשביתה כללית, פחות או יותר מלאה, מלווה בטרור אימתני שקס"ל העמיד במרכז ספרו, תחת כותרות כמו "יום הדמים ביפו", "יום ראשון השחור", "הקר"קע הבורע" ו"המרד מוסיף להשתולל". הסיפור מצדיק את הכותרות, אבל הוא מתחולל מבלי שקסלר הקדים לו רקע מתאים: תכנון, גיוס, חימוש, מימון, מודיעין, קבלת החלטות. די מאוחר ברצף הסיפור מוזכרת לפתע פגישה

על רקע תבוסתם של הערבים ב-1948, לרות הנכבה והקמתה של מדינת ישראל, רבים נוהגים לתאר את המרד הערבי כשישיון. הב"ריטים דיכאו את המרד יחד עם נוטרים יהודים שגייסו לצורך כך, אך קסלר קובע בצדק שה"מורדים הצליחו לאלץ את האימפריה הבריטית לסגת מהצהרת בלפור ואחר כך גם לעזוב את ארץ ישראל. הנה אפוא תשובה לשאלה הנצחית מי גירש את הבריטים: ההגנה, אצ"ל או לח"י. התשובה היא שהערבים גירשו אותם,

12.07x27.74	2/2	עמוד 53	הארץ - גלריה	12/12/2025	96233638-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

דרישת שלום מהאינתיפאדה הראשונה :

שזה פחות או יותר נכון – אבל לא ממש רל" וונטי למעללי המופתי. כן, שמו הפרטי של המופתי – אמין – פירושו בעברית "ראוי לאמון", ספר תולדות ההגנה מופיע בהערות המקור שבסוף הספר באותיות לועזיות כ"Sefer Toldot". יש בספר כמה שגיאות שאפשר לחיות איתן, אבל מוטב בלעדיהן.

בימים אלה קשה לקרוא ספר מתורגם על הסכסוך מבלי לתהות על עמדתו הפוליטית של מחברו: "בעדנו" או "נגדנו". כיוון שקסלר רואה במרד הערבי את החוליה הראשונה בסכסוך וממשיך את סיפורו עד הנכבה השנייה – נקודת המבחן המתבקשת היא כמובן מה שהוא כותב על הנכבה הראשונה. קסלר מתחמק: "פרטי העימות הזה ומעל לכל הסיבות לעויבתם או גירושם של כ-700 אלף פליטים – נתונים למחלוקת מרה וחורגים מהיקף הדיון בספר זה".

בדומה למחברים אחרים הוא כותב "ארץ ישראל" רק כשהכוונה לנקודת מבטם המובהקת של היהודים, ובדרך כלל משתמש בשם "פלשתינה" או "פלשתינה-א"י". אין כמובן סיבה שלא להשתמש בשמה העברי של הארץ גם כשמדובר בתושביה הערבים, כי זה, מה לעשות, שמה. קסלר גם כותב "ערביי פלשתינה", שכן לדבריו "כך הם עצמם נודעו בזמנו, כולל מפי דובריהם". כל העניין משקף – לא רק אצל קסלר – הססנות משור

נה, שקיבלה חשיבות גרוטסקית אחרי מלחמת ששת הימים, כש"פלסטינים" הפך סימן היכר לשמאלנות ו"פלשתינאים" ו"ארץ ישראל" ללאומנות. קסלר מושגל לא להיות "בעדנו" וגם לא "בעדם", אלא בראש ובראשונה בעד הסיפור עצמו, וזו גישה מבורכת.

התזה המרכזית היא שהמרד נכשל מעל הכל מפני שהערבים לא היו מאוחדים אלא מסוכסכים ביניהם, בניגוד ליהודים. בהערת שוליים קסלר מצטט את ההיסטוריון הלל כהן, הגורס שמפריזים בהיקפן של המריבות הנימיות בין הערבים. מכיוון שזאת התזה העיקרית, ראוי היה להתייחס גם לפלגנות בקרב היהודים ולבחון באיזו מידה פגעה בהם: בךגור ריון מול ז'בוטינסקי, בךגוריון מול ברל כצנל-סון, בעניין החלוקה, אלטלנה, פירוק הפלמ"ח, דתיים מול חילונים, אשכנזים מול מזרחים, שטחים והתנחלויות. באין אוכור לכל אלה, היהודים מצטיירים כאומה מאוחדת. גם רצח רבין, לא בדיקת גילוי של אחדות לאומית, אינו מוזכר בספר.

השאלה העיקרית שנשארת ללא תשובה היא האם היתה אי פעם אפשרות להגיע להסכם עם הערבים, כלומר האם הוחמץ משהו השיחות בין מנהיגים ערבים ויהודים שקסלר מתאר העידו שכבר בשנות ה-30 המותנים ביותר בכל צד לא ידעו להציע משהו שהמתונים ביותר בצד השני יכלו לקבל. אך גם בעניין זה קסלר לא מתחייב, אלא משאיר את המילים האחרונות למוסא אל-עלמי: "אני עדיין מאמין גם עכשיו שבארץ הזאת גלומה האפשרות לשלום". שום דבר מהכתוב בספר אינו תומך באמונה זו, אך כך נוהגים באמריקה: בסוף תמיד אומרים משהו אופטימי. ■

משפטן ופקיד בכיר בממשלת המנדט הבריטי; הוא הרבה לחשוב על פתרון הסכסוך, ניסה ללא הצלחה לארגן משא ומתן בין בךגוריון למופתי אל-חוסייני, אך בדרך מה לאנטוניוס גם השפעתו היתה שולית. כל אחד מהם ראוי ואף זכה לביוגרפיה, אבל מי שרוצה ללמוד על המרד הערבי הגדול לא צריך לדעת שאמו של אנטוניוס היתה "בוהמינית אקסצנטרית" כפי שקסלר מספר, וכי כמוהו אשתו לא היתה נאה "במובן המקובל של המילה", שכן היתה נמוכת קורמה והיה לה אף גדול. השניים התגרשו.

אחד מראשי המרד, פאווי אל-קאוקגי, מתואר כ"מפקד מהודר בעל כריזמה יוצאת דופן אשר מעשי הגבורה שלו חווקו לעיתים בכוסות שמפניה או תה מחווק ברום". משיכתו לאלכוהול מוזכרת בספר שלוש פעמים. פאווי, כפי שקסלר כותב תוך שימוש בשמו הפרטי בלבד, היה שכיר-חרב מקצועי יליד לבנון, שבשלב מסוים הגיע למעין הסכם עבודה עם המופתי. מיודעיו זכרו אותו כאיש מאיר פנים ומחייך, שעורו הבהיר דימה אותו לבן אירופה יותר מאשר לאיש המזרח. על פי דין וחשבון של הסי-איי-אי שקסלר מצטט, גם המופתי היה ג'ינג'י מקסים עם עיניים כחולות ועור בהיר, בוגר אוניברסיטת קהיר. עז אדין אל-קסאם היה פחות סימפטי: לפעמים נשא את דרשותיו כשבידו חרב או אקדח, קסלר מספר, ופעם אחת קרא למצחצח נעליים צעיר להחליף את מברשת הצחצוח באקדח ולירות באנגליה הבאשיתיישב על כסאו.

על אל-עלמי קסלר כותב שהיה לו אח מאומץ, יהודי. זה יכול היה להיות סקופ, אילו היה נכון: קרה שנשים יהודיות מסרו תינוקות להנקה אצל שכנות ערביות ולהיפך. לפעמים נוצר בתוך כך קשר מתמשך בין הילדים, אבל זה לא היה אימוץ. גם לגבי אישים אחרים קסלר מתקשה להבחין בין החשוב למיותר: על רמזי מקדונלד הוא כותב שהיה בן לא חוקי, ושתי אחיותיו של נוויל צ'מברלין, הוא מצייין, לא היו נשואות.

בין פלסטיין לפלשתינה

ספרים על הסכסוך המתורגמים לעברית משפות אחרות מחייבים לא אחת מידה של סובלנות. המונח "סופות בנגב" משמש בהיסטוריוגרפיה העברית לתיאור פוגרומים שהיו במאה ה-19 במזרח אירופה, ואם שיש מש גם איזה פקיד אנגלי לתיאור הטרור הערבי – מוטב לוותר על כך בעברית. ראש עיריית טבריה, זאכי אלחדיף, שנרצח בידי ערבים, היה יהודי, כידוע, אך על פי קסלר היה "גם ערבי". אולי באנגלית זה עובד. ב"ישראל אין צורך להציג את בךגוריון: כן, זה שעמד בראש מפא"י, אשר שמה המלא היה מפלגת פועלי ארץ ישראל.

בישראל אפשר גם בלי הסבר למהותו של ט' באב. קסלר מונה שורה של אסונות שנחתו במהלך השנים על העם היהודי ביום זה, לרבות גירוש היהודים מאנגליה (1290), צרפת (1306) וספרד (1492). צ'ט יקר: האם זה נכון? צ'ט: "שאלה מצוינת". התשובה היא

1936: המרד הגדול ושוורשי הסכסוך במזרח התיכון

אורן קסלר

מאנגלית: דנה אלעזר-הלון. הוצאת שוקן, 341 עמודים